

บันทึกองค์ความรู้ เส้นไหมสีธรรมชาติ จากต้นก้านกล้วย

จัดทำโดย

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์

การบันทึกองค์ความรู้โดยวิธีจัดการความรู้ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากต้นไม้ประจำ จังหวัดสุรินทร์

๑) ชื่อต้นไม้ กันเกรา

๒) ลักษณะต้นไม้

ต้นกันเกรา เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูงประมาณ ๑๐-๑๕ เมตร (อาจสูงได้ถึง ๒๕ เมตร) เปลือกต้นเรียบมีสีน้ำตาล เมื่อต้นแก่จะแตกเป็นร่องลึกตามยาว ขยายพันธุ์ด้วยวิธีการเพาะเมล็ด และการปักชำ มีถิ่นกำเนิดตามป่าเบญจพรรณและตามที่ใกล้กับแหล่งน้ำ ในประเทศไทย พม่า มาเลเซีย เวียดนาม และอินเดีย สำหรับในบ้านเราต้นกันเกราขึ้นได้ทั่วไปในทุกภาคของประเทศไทย แต่จะพบได้มากทางภาคใต้

ใบกันเกรา ลักษณะของใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงตรงข้ามกัน ใบหนาแน่นที่ปลายกิ่ง เป็นรูปรี สีเขียวเข้มเป็นมัน ปลายใบและโคนใบแหลม ขอบใบเรียบ แผ่นใบเรียบ เนื้อใบค่อนข้างเหนียว ใบกว้างประมาณ ๔-๖ เซนติเมตรและยาวประมาณ ๘-๑๒ เซนติเมตร

ผลกันเกรา ลักษณะผลเป็นผลเดี่ยวทรงกลม มีรสขม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๖-๘ มิลลิเมตร ผิวเรียบเป็นมัน มีติ่งแหลม ๆ สั้น ๆ อยู่ตรงปลายสุด ผลอ่อนจะมีสีเขียว เมื่อสุกแล้วจะเป็นสีแดง เลือดนก จะติดผลในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน และในผลมีเมล็ดเล็ก ๆ จำนวนมาก สีนํ้าตาลไหม้ มีรูปทรงไม้แก่นอ่อน ฝังอยู่ในเนื้อนุ่ม ๆ สีแดง

ดอกกันเกรา ลักษณะออกดอกเป็นช่อตามซอกใบ เมื่อเริ่มบานจะเป็นสีขาว เมื่อบานเต็มที่จะเป็นสีเหลืองอมแสด ที่กลีบโคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น ปลายแยกออกเป็น ๕ แฉก ปลายแฉกแหลม มีเกสรตัวผู้ยาวติดกับกลีบดอก และมีเกสรตัวเมียยาวอีก ๑ อัน ออกดอกในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน

สายพันธุ์

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Fagraea fragrans* Roxb.

ชื่อวงศ์ : Gentianaceae

ชื่อสามัญ : Anan, Tembusu, Ironwood

ชื่อท้องถิ่น : มันปลา (ภาคเหนือ / อีสาน), ตราเตตรา (เขมร), ปันปลา (กบิ่นทร์บุรี), ตำเสา / ทำเสา (ภาคใต้)

สรรพคุณของกันเกรา

๑. แก่นกันเกรา มีรสฝื่อน ฝาด และขม สรรพคุณช่วยบำรุงไข่มັນในร่างกาย (แก่น)
๒. แก่นช่วยบำรุงธาตุในร่างกาย (แก่น)
๓. สรรพคุณกันเกรา เปลือกต้นช่วยบำรุงโลหิต (เปลือกต้น)
๔. ใช้เป็นยาอายุวัฒนะ (แก่น)
๕. ช่วยแก้เลือดพิการ (แก่น)
๖. แก่นกันเกรา มีฤทธิ์ในการยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อมาลาเรียชนิดฟิลิปปินส์ในหลอดทดลองได้ (แก่น)
๗. ช่วยแก้ไข้จับสั่น (แก่น)
๘. ช่วยแก้อาการหืดไอ (แก่น)
๙. ช่วยแก้อาการแน่นหน้าอก (แก่น)
๑๐. ช่วยแก้อาการท้องมานลงท้อง (แก่น)
๑๑. ช่วยขับลมในกระเพาะ (แก่น)
๑๒. ช่วยแก้มูกเลือด (แก่น)
๑๓. ช่วยรักษาโรคสีดวง (แก่น)
๑๔. สรรพคุณต้นกันเกรา แก่นช่วยบำรุงม้าม (แก่น)
๑๕. ช่วยแก้อาการปวดแสบปวดร้อนตามผิวหนังและร่างกายได้ (แก่น)
๑๖. ช่วยรักษาผิวหนังพุพอง ปวดแสบปวดร้อน (เปลือกต้น)
๑๗. แก่นและใบเมื่อนำมาผสมกันจะใช้แก้โรคเส้นติดขัดได้ (แก่น, ใบ)
๑๘. ใบและผลมีสารคาลอยด์ที่ชื่อว่า Gentianine ซึ่งมีฤทธิ์ในการแก้ปวด แต่ไม่มีฤทธิ์ในการต้านแบคทีเรีย (ใบ, ผล)

ประโยชน์ของกันเกรา

๑. ใช้ปลูกไว้เป็นไม้ประดับได้ เพราะมีความสวยงามและดอกมีกลิ่นหอมสดชื่น กลิ่นไม่ฉุนไม่เหมือนใคร ปลูกง่าย แข็งแรงทนทาน สามารถปลูกไว้ในบริเวณบ้านหรือในที่สาธารณะได้ ทั้งยังเป็นไม้มงคล ๑ ใน ๙ ชนิดอีกด้วย เช่นเดียวกับ ราชพฤกษ์ ชัยพฤกษ์ ทรงบาดาล ต้นสัก พะยูง ทองหลาง ไม้สีสุก และต้นขนุน ที่คนนิยมนำมาใช้ในพิธีกรรมในตอนก่อสร้างบ้านเรือนเพื่อความเป็นสิริมงคล
๒. ไม้กันเกรา เป็นไม้มงคลที่ใช้ในการประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์
๓. ใบอ่อนกันเกราสัตว์ป่าชอบกินเป็นอาหาร
๔. ผลกันเกราใช้เป็นอาหารของนกและค้างคาวได้
๕. เนื้อไม้ของต้นกันเกรา มีสีเหลืองอ่อน มีเส้นตรง เนื้อมีความละเอียด ตกแต่งได้ง่าย ขัดเงาถึงดงาม ทนปลวกได้ดี ที่สำคัญยังเหนียวทนทาน แข็งแรงอีกด้วย เหมาะแก่การนำมาใช้ก่อสร้าง เช่น การทำเสาเรือน เสารั้ว เสาสะพาน กระดานปูพื้น ผนัง ประตู หน้าต่าง ทำรอด ตง ออกไก่ แข็งชาย วงกบ ประตู หน้าต่าง เครื่องไม้เครื่องมือทางการเกษตร มีด จอบ พร้า ขวาน เครื่องเรือน โต๊ะ ตู้ เตียง เก้าอี้

เครื่องกลึง เครื่องใช้ต่าง ๆ กระจุกงู โครงเรือ เสากระโดงเรือ **เฟอร์นิเจอร์ไม้กันเกรา** ทำโลงศพของชาวจีน (หีบจำปา) หมอนรองรถไฟ หรือนำไปใช้ในงานแกะสลักต่าง ๆ เป็นต้น เพราะลักษณะของลำต้นนั้นลวดลายของเปลือกและเนื้อไม้มีความสวยงามเป็นพิเศษ

๖. ดอกกันเกรนำมาใช้ในพิธีกรรมหนึ่งของการเข้าเฝ้า
๗. **กันเกราไม้มงคล** ต้นกันเกราเป็นไม้มงคลชนิดหนึ่ง เพราะมีชื่อที่เป็นมงคล เพราะกันเกรา หมายถึง กันสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายไม่ให้นำมาทำอันตรายใด ๆ ส่วนชื่อตำเสาก็เป็นมงคลแก่เสาบ้านไม้ให้ปลวก หรือมอด รวมไปถึงแมลงต่าง ๆ มาเจาะกิน

๓) แหล่งที่ปลูกในพื้นที่จังหวัด

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นั้น ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์ เมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๕๒ และเหตุการณ์ในวันนั้น กรมศิลปากรได้ทูลเกล้าฯ ถวายต้นไม้เพื่อทรงปลูกเป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสครั้งสำคัญนี้คือ “ต้นกันเกรา” โดยทรงปลูกไว้ ณ บริเวณสวนด้านหน้าฝั่งขวาทางเข้าอาคารพิพิธภัณฑฯ ปัจจุบันมีอายุ ๑๔ ปี ยืนต้นแผ่กิ่งก้านชูช่อดอกออกอย่างงดงาม ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์

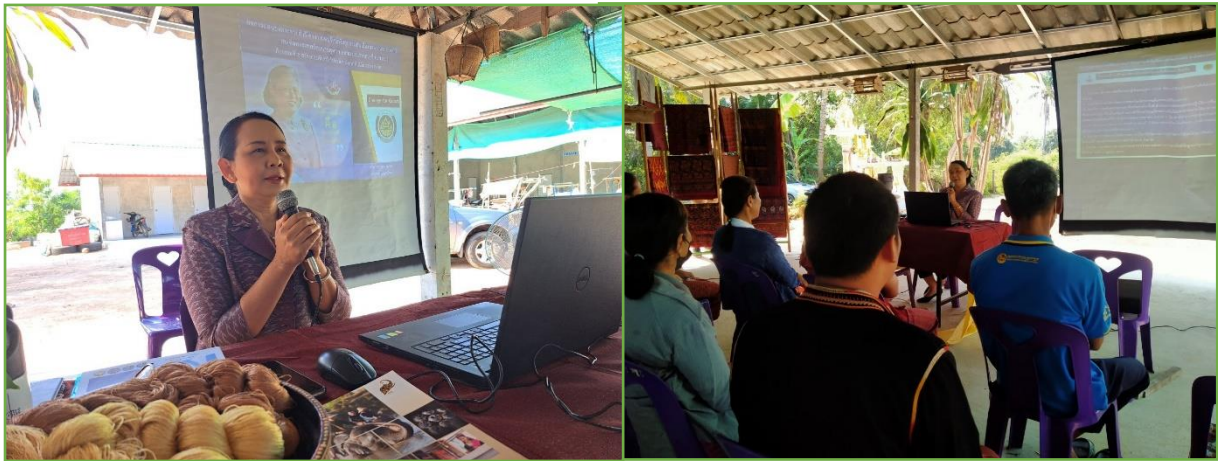
แหล่งที่ปลูกในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่

- ๑) วนอุทยานแห่งชาติพนมสวาย
- ๒) ขึ้นทั่วไปในป่าเบญจพรรณขึ้นและตามที่ต่ำที่ขึ้นและใกล้น้ำ

๔) ขั้นตอน/กระบวนการค้นหาภูมิปัญญา

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์ ร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ดำเนินการสำรวจพื้นที่ เพาะปลูกกันเกราและค้นหาองค์ความรู้/ข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ของต้นไม้ประจำจังหวัดสุรินทร์ ค้นหา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างสรรค์วิธีการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ประจำจังหวัดสุรินทร์ ให้สามารถเป็นผลิตภัณฑ์ ที่นำไปสู่รายได้ของประชาชนและสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์ดำเนินการบันทึกองค์ความรู้ โดยวิธีการจัดการความรู้ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากต้นไม้ประจำจังหวัดสุรินทร์ ในวันพฤหัสบดีที่ ๒ มีนาคม ๒๕๖๖ ณ ที่ทำการกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหมื่นชัย หมู่ที่ ๖ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ภาคีเครือข่าย ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ OTOP รวม ๑๕ คน แบ่งเป็นกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ ๑ บรรยายแนวทางการดำเนินโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) โดย นางจิรภา เชื้อดวงผุย ตำแหน่ง พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์

กิจกรรมที่ ๒ การให้ความรู้เรื่องพันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่ใกล้จะสูญพันธุ์ สมุนไพรพื้นถิ่นพันธุ์ไม้ให้สี โดย นายทิฆัมพร ลิงหะ ตำแหน่ง หัวหน้าส่งเสริมและประสัมพันธ์เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน- ห้วยสำราญ

กิจกรรมที่ ๓ แนวทางการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP
โดย นางสาวปฐริญา ดวงอินทร์ ตำแหน่งนักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ

กิจกรรมที่ ๔ การสาธิตและฝึกปฏิบัติเพื่อค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อสร้างสรรค์วิธีการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ประจำจังหวัดให้สามารถแปรรูป/พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์
ที่นำไปสู่รายได้ โดย นายสมคิด เพชรใส วิทยากรสาธิต และนายธนภัทร จันตะ วิทยากรสาธิต

กิจกรรมที่ ๕ กิจกรรมการถอดบทเรียนจากการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ประจำจังหวัด
 โดย นายคเชนทร์ชัย แพงจันทร์ ผู้อำนวยการกลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาชุมชน จังหวัดสุรินทร์

กิจกรรมที่ ๖ นำเสนอสรุป/มอบหมายภารกิจ
 โดย นางวรรณศิริ นพรัตน์ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ

๕) หน่วยงานภาคีเครือข่ายที่ร่วมค้นหา/สนับสนุน

- ๕.๑ กลุ่มงานฝ่ายส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ)
- ๕.๒ ผู้ประกอบการ OTOP ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย จังหวัดสุรินทร์
- ๕.๓ ภาคีเครือข่าย ผู้นำชุมชน
- ๕.๔ ประชาญ์ชาวบ้าน

๖) ชื่อผลิตภัณฑ์ เส้นไหมสีธรรมชาติ จาก กันเกรา

๗) ขั้นตอน/วิธีการผลิต

ขั้นเตรียมการ

๑.เตรียมวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ กระทะ หม้อ ถังน้ำสำหรับย้อมสีผ้า กะละมังสำหรับการล้างผ้า กระบวย มีดหั่นใบและกิ่ง เต่า ฟืน เครื่องชั่งส่วนผสม

๒.เตรียมส่วนผสมในการย้อม ได้แก่ สารส้ม ใบกันเกรา เปลือกต้นกันเกรา เส้นไหมยืน เส้นไหมพุ่ง

ขั้นตอนการย้อมเส้นไหมด้วยกันเกรา

ฟอกไหม

๗.๑ นำไหมที่เตรียมไว้และทำความสะอาดแล้วมาต้มในน้ำย้อมที่อุณหภูมิ ๖๐-๘๐ องศา ใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง พลิกสลับด้านเพื่อให้สีย้อมซึมเข้าเส้นใยสม่ำเสมอ

๗.๒ จากนั้นล้างเส้นใยให้สะอาด ประมาณ ๔ น้ำ

๗.๓ กระตุกให้เส้นเรียงตัว นำไปผึ่งในที่ร่มจนแห้ง

เตรียมสีย้อม

๗.๔ สับเปลือกหรือใบให้เป็นชิ้นเล็กละเอียด แล้วนำไปต้มในน้ำเดือด ใช้เวลาประมาณ ๖ ชั่วโมง กรองเอาน้ำย้อมออก

เตรียมสีย้อม

๗.๕ เอาเส้นไหมหมาดๆใส่ห้วงย้อมนำไปย้อมในหม้อสี ยกขึ้นลง

๗.๖ นำเส้นไหมจุ่มลงในน้ำย้อมที่ต้มพอขึ้นไอใช้เวลาประมาณ ๔๕-๖๐ นาที พลิกสลับด้านไปมาทุก ๑๕ นาที เพื่อให้สีย้อมซึมเข้าเส้นใยสม่ำเสมอ

๗.๗ เติมสารส้มในหม้อย้อมให้สีเหลืองนวล (สีดั้งเดิม) หรือเติมจุนสีในหม้อย้อม ๑ – ๑½ ช้อนโต๊ะ ให้เป็นสีน้ำตาลทอง

๗.๘ ย้อมเส้นไหมต่ออีก ๔-๕ ชั่วโมง พลิกสลับด้านไปมาทุก ๑๕ นาที เพื่อให้สีย้อมซึมเข้าเส้นใยสม่ำเสมอ (ไฟไม่แรงจนเกินไป)

ต้นทุนผลิต (ต่อชิ้น) ประมาณ ๑,๐๐๐ บาท

๘) วิธีการ/ข้อเสนอแนะแนวทางการต่อยอดผลิตภัณฑ์ในอนาคตอย่างไร

๘.๑ ส่งเสริมการปลูกและขยายพันธุ์ต้นกันเกราไปยังแปลงโคกหนองนาและพื้นที่สาธารณะประโยชน์ โดยขอสนับสนุน ต้นกล้ากันเกราจากหน่วยงาน กรมป่าไม้ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๘.๒ พัฒนาส่วนผสมหรือวิธีการใหม่ เพื่อให้สามารถให้สีที่ชัดเจนและมีคุณภาพมากกว่านี้

๘.๓ เครือข่าย OTOP ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย ควรไปทดลองทั้งในส่วนของการเลือกไม้ ใบ ดอก และลำต้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าด้วยการใช้สีธรรมชาติต่อไป

๘.๔ แปรรูปผลิตภัณฑ์ทางยาสมุนไพร

๘.๕ แปรรูปเป็นเฟอร์นิเจอร์ เช่น เครื่องเรือน โต๊ะ ตู้ เตียง เก้าอี้ เครื่องกลึง เครื่องใช้ต่าง

๘.๖ การทำผ้าไหมสีธรรมชาติ ผ้าขาวม้า ผ้าพันคอ กิ๊พติดผม เป็นต้น

๘.๗ ส่งเสริมช่องทางการจำหน่าย ทั้งออฟไลน์ และออนไลน์

๘.๘ นำไปลงทะเบียนผลิตภัณฑ์ OTOP

ภาพกิจกรรมขั้นตอนการย้อมเส้นไหมด้วยกันเกรา

